

моделирования // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. Сборник научных трудов. – Донецк: ДонНУ. – 2014. – Т. 1. – С. 306-310.

12. Экономико-математические методы и модели: практика применения в курсовых и дипломных работах: [учеб. пособ.] / В.В. Христиановский, Т.В. Нескорородева, Ю.Н. Полшков; под ред. В.В. Христиановского. – Донецк: ДонНУ, 2012. – 324 с.: ил., табл. – Библиогр.: с. 302-308. – ISBN 978-966-639-518-7.

13. Костевич Л.С. Математическое программирование: Информационные технологии оптимальных решений: [учеб. пособ.] / Л.С. Костевич. – Мн.: Новое знание, 2013. – 424 с.: ил., табл. – Библиогр.: с. 419. – ISBN 985-6516-83-8.

УДК 339.92

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЗАЛЕЖНОСТІ В ТЕРМІНАХ КОНВЕРГЕНЦІЇ: ПАРАДОКСИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ

Резнікова Н.В., к.е.н, доцент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Резнікова Н.В. Глобалізація залежності в термінах конвергенції: виклики міжкраїнової взаємодії

В статті розглядаються парадокси глобалізації, що загострюють проблему економічної конвергенції. Відмінності в соціально-економічному розвитку країн стають причиною поглиблення ознак дивергенції. Економічна відкритість, умови торгівлі, наслідки імplementованої великими країнами макроекономічної політики, рух капіталу і робочої сили стають продуцентами залежності в еру глобалізації.

Ключові слова: економічна залежність, конвергенція, глобалізація, економічний розвиток, економічна відкритість, макроекономічна політика, нерівність.

Резнікова Н.В. Глобалізація залежності в термінах конвергенції: виклики міжкраїнової взаємодії

В статье рассматриваются парадоксы глобализации обостряют проблему экономической конвергенции. Различия в социально-экономическом развитии стран становятся причиной углубления признаков дивергенции. Экономическая открытость, условия торговли, последствия реализованы крупными странами макроекономической политики, движение капитала и рабочей силы становятся продуцентами зависимости в эру глобализации.

Ключевые слова: экономическая зависимость, конвергенция, глобализация, экономическое развитие, экономическая открытость, макроекономическая политика, неравенство.

Reznikova N. Globalization of dependence in terms of convergence: challenges to interstate interaction

The article deals with the paradoxes of globalization that exacerbate the problem of economic convergence. Differences in states' socio-economic development lead to deepening of the divergence features. The economic openness, terms of trade, the effects of macroeconomic policies implemented by large countries, movement of capital and labor become dependence producers in the globalization era.

Keywords: economic dependence, convergence, globalization, economic development, economic openness, macroeconomic policy, inequality.

Постановка проблеми. Справді, досвід після Другої світової війни засвідчив, що процеси глобалізації розвивали національні кордони, і, як наслідок, державні структури, політика, економіка, соціальна та культурна практика, а також норми і традиції ставали більш універсальними. У просторовому вираженні поява спільних рис, подібностей передбачає меншу відстань між країнами і, отже, «менший» світ. Саме така логіка сприяла появі припущення про те, що глобалізація зменшила розмір світу, породивши конвергенцію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як зазначає українська вчена Н.Кравчук [1, с.172], на рубежі ХХ-ХХІ століть ідея конвергенції отримала поширення у двох аспектах: по-перше, як зближення економічної політики, зменшення розриву у показниках економічного розвитку між національними державами, вирівнювання соціально-економічного розвитку країн у рамках інтеграційного об'єднання; по-друге, у контексті нової логіки безпосередньої взаємодії суб'єктів інформаційно-мережевої економіки. В тій чи іншій мірі, проблема економічної конвергенції розглядається в межах концепцій наздоганяючого розвитку (К.Акамацу, К.Кодзіяма); концепції периферійної економіки (Р.Пребіш, Ф.Кардозо, Е.Фалето, І.Валерстайн), теорії постіндустріального суспільства (Д.Белл, Е.Торфлер), концепції «нової економічної географії» (П.Кругман). Емпіричний аналіз, проведений Х.Бері, М.Гуйєн та А.Хенді [2], охоплює період з 1960 -2012 рр., що збігається з появою тверджень щодо поширення процесу глобальної конвергенції. Сучасні пояснення процесу конвергенції можна знайти у теорії модернізації У. Ростоу [3], згідно з якою держави-нації перетворюються з «нерозвинених» на «розвинені» після проходження п'яти етапів за наявності ціннісних стимулів: традиційне суспільство, передумови для фази зростання, зростання, зрілість та масове споживання. Кожен етап розглядається як передумова для наступного, тому що нові політичні, економічні і соціальні інститути повинні з плином часу забезпечити розвиток все більш економічно розвинених диференційованих видів діяльності. Т.М.Стейджер [4], в свою чергу, конкретизував це твердження, заявляючи, що основною рушійною силою зміни став поступовий перехід від традиційних до сучасних цінностей з трансформацією владних структур. Більше того, теоретик модернізації Р. Робертсон [5] розглядав економічний, політичний та соціальний розвиток як причину «стиснення» світу, зближення економік і суспільств, передумову тенденції до однорідності. Світова торгівля, міграція і потоки капіталу повинні залучати ресурси і забезпечувати споживання товарів звідти, де вони дешеві, туди, де вони дорогі. Враховуючи той факт, що вони переміщуються із зростанням швидкості та обсягів (при падінні витрат на транспорт і зв'язок), ці потоки товарів і факторів виробництва повинні стирати відмінності між продуктивністю праці і рівнем життя на всіх континентах і в усіх національних економіках. Дж.Франкель та Д.Ромер [6] оцінили рівняння тяжіння двосторонніх торгових потоків, в якому на торгівлю здійснюють вплив різні географічні характеристики і відстань між двома країнами. В результаті оцінки за методом інструментальних змінних вибірки з 98 країн, а також вивчення більш широкої вибірки із 150 країн, Е.Хелпман [7] встановив, що відкритість економіки здійснює сильний вплив на показник доходу на душу населення. На думку дослідника, збільшення частки торгівлі на 1% підвищує дохід на душу населення на 2%. Вплив торгівлі на дохід можна представити в якості побічних впливів через зростання капіталу, освіти і сукупної продуктивності праці. [7, стор.111]. **Мета статті** полягає в аналізі закономірностей, що виникають в процесі глобальної міжкраїнової взаємодії та продукованого нею феномену залежності.

Виклад основного матеріалу. Як така класифікація країн виглядає яскравим проявом співіснування двох протилежних тенденцій – з одного боку, до уніфікації, з іншого – до гетерогенізації економічного простору. Відштовхуючись від тих чи інших ознак поділу, ми все ж прагнемо до структуривання акторів міжкраїнової взаємодії з метою подальшого виокремлення їхніх спільних та відмінних рис. Серед можливості підходів викликає інтерес класифікація країн, запропонована Р.М. Нуревим. До так званого верхнього ешелону він відносить 45 країн, серед яких виокремлює країни та території середнього розвиненого капіталізму (15 країн); країни-експортери нафти з високим рівнем доходу на душу населення (11 країн); малі країни з високим рівнем доходу на душу населення (19 країн). До проміжного ешелону вчений відніс 64 країни, тоді як до найнижчого - багатонаселені країни з низьким рівнем доходу на душу населення (3 країни) та найменш розвинені країни (22 країни та території). Відштовхуючись від емпіричних спостережень, дослідники Х.Бері, М.Гуйєн та А.Хенді

запропонували не лише поділ країн на три групи – центру, периферії та напівпериферії, але й висловили кілька гіпотез, прокоментувавши їх у характерний спосіб (Див.Табл.1.):

Таблиця 1

Поділ країн за ознакою характеристи центра/напівпериферії/периферії (за Х.Бері, М.Гуйєн та А.Хенді)

Компоненти	Країни
Центр	США, Франція, Німеччина, Великобританія, Італія, Японія, Росія, Бельгія, Нідерланди, Канада, Бразилія, Іспанія, Китай, Саудівська Аравія, Австралія
Напівпериферія	Швеція, Швейцарія, Індія, Єгипет, Австрія, Нігерія, Чехія, Іран, Аргентина, Румунія, Алжир, Пакистан, Мексика, Ірак, Польща, Туреччина, Португалія, Лівія, Греція, Індонезія, Таїланд
Периферія	Венесуела, Кувейт, Данія, Кенія, Ефіопія, Марокко, Філіппіни, Норвегія, Корея, Сенегал, Сирія, Перу, Болгарія, Фінляндія, Куба, Угорщина, Малайзія, Туніс, Колумбія, Танзанія, Об'єднані Арабські Емірати, Кот-Д'Івуар, Судан, Еквадор, Йорданія, Бангладеш, Гана, Зімбабве, Ізраїль, Шрі-Ланка, Чилі, Уругвай, Замбія, Коста-Ріка, Ірландія, Нова Зеландія, Мозамбік, Камерун, Панама, Гвінея, Болівія, Нікарагуа, Ангола, Гватемала, Сомалі, М'янма, Габон, Оман, Домініканська Республіка, Гаїті, Конго, Сальвадор, Гондурас, Парагвай, Катар, Сінгапур, Ямайка, Ємен, Ліверія, Лаос, Уганда, Мадагаскар, Кіпр, Непал, Мальта, Малі, Тринідад і Тобаго, Сьєрра-Леоне, Центральнаафриканська Республіка, Ісландія, Бахрейн, Мавританія, Того, Папуа-Нова Гвінея, Нігер, Руанда, Буркіна-Фасо, Бурунді, Бенін, Гайана, Гвінея-Бісау, Маврикій, Суринам, Ботсвана, Джибуті, Сейшельські острови, Фіджі, Малаві, Гамбія, Лесото, Екваторіальна Гвінея, Антигуа і Барбуда, Беліз, Кабо-Верде, Тайвань, Барбадос, Чад, Свaziленд, Багамські острови, Сан-Томе і Принсіпі, Гонконг, Гренада, Тонга, Коморські острови, Мальдівські острови, Самоа, Нідерландські Антильські острови, Гренландія, Бруней, Бермудські Острови, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія, Сент-Вінсент і Гренадіни, Намібія, Соломонові острови, Фарерські острови, Гібралтар, Гуам, Нова Каледонія, Американське Самоа, Французька Полінезія

Джерело: [2]

Гіпотеза 1: Відстань між парами країн зменшується з плином часу, тим самим, зменшуючи розмір світу. Теоретики зазначають, що умови торгівлі між розвиненими країнами (центр) і країнами, що розвиваються (периферія), як правило, встановлюються не на користь останніх, які стають ще біднішими, будучи залученими у міжнародну торгівлю. Таким чином, капіталістичний розвиток мав на меті створити експлуататорські відносини між розвиненими і слаборозвиненими країнами, тобто, дуалістичність ефектів як наслідок діяльності глобальних економічних сил, що по-різному позначилось на різних компонентах глобальної системи. Вони також передбачили, що зусилля в галузі розвитку призвели до поступового зміщення позицій дрібної місцевої буржуазії, яка не пов'язана з іноземним і державним капіталом, з державними підприємствами, філіями іноземних транснаціональних корпорацій і місцевими бізнес-групами, що набувають все більшого значення.

Економічна теорія зростання, яка передбачає технологічні відмінності між регіонами, також прогнозує розбіжності у рівнях доходів і темпах розвитку по регіонах. Навіть, якщо торгівля між країнами може сприяти конвергенції, темпи зростання і лаги продуктивності у різних країнах можуть зберігатися, адже наявна різна забезпеченість факторами виробництва через невідповідність між трудовими навичками у країнах, що розвиваються, порівняно з складнішими технологіями, імпортованими з розвиненіших країн. Це, в свою чергу, говорить про те, що фундаментальні відмінності початкових умов у різних країнах можуть вплинути як на поширення технологій, так і спричинити конвергенцію. Вчені А. Алесіна, Е.Сполаоре і Р.Вач'ярг встановили, що в більших країнах рівний ступінь відкритості здійснює на ріст менший вплив, а в країнах з більш відкритими економіками розмір країни має менше значення. Великі країни відчувають менший вплив зовнішньої торгівлі, тому важливо відокремити ефекти торгівлі від ефекту масштабу. Отримані вченими наукові результати відповідають теоретичним спостереженням про те, що зовнішня торгівля забезпечує доступ до світових ринків і малим, і великим країнам. Малі країни виграють більше при зростанні розміру ринку. Відповідно, вплив торгівлі на дохід на душу населення і темпи росту економіки в малих країнах має бути сильним. Цікавими можуть видатись спостереження авторів, які встановили, що зростання ступеню відкритості країни розміром з Малі (за чисельністю населення) на одне стандартне відхилення викликає зростання темпів її росту на 0,419%. Подібна зміна ступеню відкритості в значно меншій країні на кшталт Сейшельських островів викликає зростання темпів росту на 1,4%. Дані показники свідчать про істотний вплив, але вплив показника відкритості економіки на ріст зводиться до мінімуму, коли мова йде про такі великі країни, як Франція. Водночас, такий порівняльний аналіз припустимий лише у випадку подібності всіх інших умов, що, цілком прогнозовано, нереально. З цієї причини такі оцінки краще за все інтерпретувати як середні показники впливу на різні країни. Таким чином, встановлено, що в країнах з одними характеристиками торгівля пришвидшує ріст, тоді як в інших – уповільнює, що дозволяє висунути наступне припущення: в середньому переважає позитивний вплив торгівлі на економічний ріст [7 С.112-113].

Емпіричні дослідження, проведені Д.Смітом і Д. Уайтом [8], К. Чейз-Данном [9] показали, що світова система дійсно формується з центру, напівпериферійних і периферійних компонентів з точки зору тієї ролі, яку відіграють країни у глобальних економічних, фінансових, політичних, дипломатичних та військових питаннях. Спираючись на це розуміння, суспільствознавці Дж. Майєр і Дж.Болі [10] були одними з перших, які вказали, що *«світ у цілому демонструє зростання структурних форм між суспільствами, не демонструючи при цьому зростання подібностей результатів між суспільствами»*

Простий функціональний аналіз демонструє, що інтеграційні об'єднання, як правило, формуються між країнами, що мають спільні кордони або територіально близько розташовані, мають схожу торговельну політику або режими, а також мають бажання співпрацювати на регіональному рівні. Хоча вони виступають під гаслом розширення торгівлі, на переконання Е.Брауна і Р. Стерна [11], Дж. Де Мело і А. Панагарі, на практиці вони знищують, змінюють і породжують нову торгівлю різними способами. Водночас, на основі емпіричних моделей Дж. Франкеля і А. Роуз [6] та Дж. Турсбі і М.Турсбі [12] було сформовано певний консенсус у політично-економічній літературі стосовно того, що регіональні торговельні угоди стимулюють торгівлю між державами-членами, але можуть призвести до переорієнтації або зникнення торгівлі з країнами, що не входять до цього інтеграційного об'єднання. Наприклад, Т.Байоумі і Б. Ейхенгрін [13] виявили, що формування Європейського економічного співтовариства скоротило щорічне зростання торгівлі між членами та промислово розвиненими країнами, що не є членами ЄЕС, на 1,7 %, тоді як Р. Леонарді [14] проаналізував конвергенцію доходів на душу населення по відношенню до періоду з 1970 р. по 1995 р. і виявив конвергенцію на регіональному та національному рівні для європейських країн. І. Солоага і Л. Уінтерс [15] продемонстрували, що створення ЄС, Європейської асоціації вільної торгівлі (САВТ) та НАФТА спричинило зниження обсягів торгівлі з третіми країнами. Крім того, формування торгового блоку вимагає політичних зобов'язань, широкого інституційного будівництва та координації політики між країнами-членами.

На відміну від країн-членів, торгові блоки, як правило, схильні до зворотного процесу. Можливо, основною причиною є те, що вони, зазвичай, мають дуже різні характеристики. Наприклад, деякі мають координацію спільної торговельної політики (наприклад, митні союзи, як ЄС), а інші обмежуються скасуванням внутрішніх бар'єрів (наприклад, зона вільної торгівлі, як НАФТА), а деякі інтеграційні об'єднання укладають угоди, що докладніше регулюють мобільність трудових ресурсів, податки, регуляторну і антимонопольну політику і навіть монетарну політику. Є й інші причини конвергенції між країнами у середині таких об'єднань, але наявні й розбіжності між блоками. Торгові блоки часто ініціювали проведення політичних реформ, підвищували вплив на глобальних торговельних переговорах і на слабкі держави, особливо країни, що розвиваються. Близькість і численні зв'язки між сусідніми країнами або регіонами дає змогу припустити, що

регіональні економічні зміни можуть бути взаємопов'язані, що суперечить припущенням в економічних дослідженнях про постійний процес конвергенції. Відмінності в основах регіональної економіки передбачають просторову неоднорідність, яка базується на тому, що економічні відносини не можуть бути стабільними у просторовому вимірі і належать до поняття «клубів конвергенції», де різна швидкість конвергенції або присутня статична рівновага для економік зі схожими базовими основами. Наявність регіональних клубів конвергенції також відзначалася у демографічній літературі, яка описує існування різних регіональних демографічних режимів по всьому світу.

Залежність, світ-система та політико-економічні теорії інтеграційних об'єднань підкреслюють появу багаторівневого світу в результаті економічного та соціально-політичного розвитку, в якому країни у межах кожного компонента – розвинена/ що розвивається, центр / напівпериферія / периферія або торгові блоки стають більш схожими одна на одну, тоді як кожен компонент стає більш несхожим на інші. Це, в свою чергу, дає привід сформулювати наступні гіпотези:

Гіпотеза 2: Відстані у межах кожного компонента глобальної системи держав зменшуються з плином часу, тим самим, зменшуючи розмір кожного компонента.

Гіпотеза 3: Відстань між компонентами глобальної системи держав зростає з плином часу і розмір світу в результаті збільшується.

Відштовхуючись від таких позицій, Х.Бері, М.Гуйєн та А.Хенді, у супереч загальноприйнятій думці, знайшли докази того, що компоненти глобальної системи, особливо інтеграційних об'єднань і, меншою мірою, компонентів центра / напівпериферії / периферії, стали віддаленішими один від одного у часі, що призводить до розширення розміру інтеграційних блоків, а кожен блок значно і послідовно у часі не стискається і не розширюється. Цей висновок узгоджується з сучасними теоретичними та емпіричними роботами у соціології в авторстві Н. Флігштейна і А.С.Світа [16], підкреслюючи зростаюче значення блоків у глобальній економіці та політиці. Емпіричні результати досліджень продемонстрували, що формування і розширення інтеграційних об'єднань у всьому світі за останнє півстоліття мали далекосяжні наслідки не тільки для економічних і фінансових вимірів, а й для політичних і соціальних.

Присутність конвергенції, за їхніми результатами, характерна лише для Єврозони і НАФТА. Вони знайшли докази зниження економічної і глобальної взаємозалежності між країнами Єврозони та скорочення фінансової і політичної відстані між країнами НАФТА. Результати, отримані щодо Єврозони, показують, що поглиблені грошово-кредитні і політичні угоди між сімнадцятьма країнами можуть вплинути на конвергенцію. Після започаткування фінансової і політичної співпраці цих країн проявилися риси, що свідчать на користь конвергенції в економічних вимірах і глобальній взаємозалежності.

На відміну від угоди Єврозони, НАФТА є обмеженішим договором, який охоплює тільки загальне узгодження торговельної політики. Тим не менш, у цьому торговельному блоці одна економіка домінує над іншою з точки зору розмірів ринку і населення. Значна фінансова і політична конвергенція країн НАФТА припускає, що існування дрібнішого торговельного блоку, який містить лише одну домінуючу країну, також може сприяти підвищенню конвергенції. Хоча подальше вивчення конвергенції у цих торговельних блоках, безумовно, виправдане, результати Х.Бері, М.Гуйєн та А.Хенді підтверджують висновки з попередніх досліджень про те, що ширше інституційне будівництво і координація політики між країнами-членами можуть сприяти зближенню країн-членів, причому також підкреслюється потенційний вплив домінуючих економік на інших членів інтеграційного об'єднання.

Очевидно, що емпіричний аналіз є завершальною перевіркою значущості будь-якої теорії. З огляду на це, можна представити п'ять так званих комплексів закономірностей, що відіграють важливу роль у зростанні країн, що розвиваються, а отже, можуть уявляютьостанні від інтенцій розвинених країн, укорінюючи в собі боліві точки впливу.

1) Консервування проблеми нерівності в межах світової економіки. Емпіричні дослідження продемонстрували, що задекларована в багатьох програмних документах МФО мета конвергенції доходів на душу населення є скоріше винятком, ніж правилом. Дійсно, ця риса більш характерна для розвинених країн в період після Другої Світової Війни, особливо в період “золотих років” 1950-1973 рр. втім, не знаходимо її проявів ані для розвинених країн до Другої Світової Війни, ані для країн, що розвиваються, після Другої Світової Війни.

Безперечно, певні зміни у світовій ієрархії відбувалися і зокрема, зростання Японії у двадцятому столітті, єдиної “периферійної” економіки, що досягла такого зростання. В країнах, що розвиваються, також відбулися певні зміни: зростання Південного конуса Латинської Америки в кінці дев'ятого та на початку двадцятого століття, значне зростання Латинської Америки в період між світовими війнами, зростання азійських нових індустріальних країн в період після Другої Світової Війни, а також зростання Китаю та Індії з 1980-х років. Ці епізоди конвергенції зосереджені на рівні середніх доходів та пов'язані з перерозподілом робочої сили від сектору низької продуктивності до сектору високої продуктивності, внаслідок зростання доходів від масштабу. Проте, в багатьох випадках, така конвергенція не була довготривалою, як фахово зазначає Дж.Рос, і часто завершувалася колапсом [17]. Послання швидкої та “скороченої” конвергенції та певних провалів з високою дисперсією зростання в країнах з низьким та середнім доходом є характерною рисою міжнародного зростання.

Тим не менш, незважаючи на зміни в економічному ландшафті, ієрархія світової економіки стабільна. Про це свідчить той факт, що більше трьох п'ятих поточної дисперсії рівнів доходів на душу населення у світі можна пояснити різницею доходів, що існувала вже в 1914 р., відповідно до даних, що використовував А.Меддсон [18]. Навіть різниця в рівні розвитку в країнах, що розвиваються, стабільна. Проте, ієрархія світової економіки перевершує дивергенцію доходів на душу населення, що пов'язано з високою концентрацією технологій в певних країнах, і, відповідно, з концентрацією, зокрема, в країнах світових фінансів та штаб-квартир БНК.

2) Другий комплекс закономірностей пов'язаний з тим, що зростання відбувається стрибкоподібно, а не стійким потоком, і, отже, включає в себе багато елементів дискретності. Це – базовий урок історичного аналізу з точки зору тих, хто розглядає історію технологій як послідовність технологічних революцій чи хвиль інновацій, що поступово відбувалися в економічній системі. Ототожнення зростаючої економіки з “повітряною кулькою”, в якій фактори виробництва та стабільні потоки технологічного розвитку збільшують сукупний ВВП, є вдалою метафорою для деяких цілей, але вона не охоплює більшість важливих елементів економічного розвитку (та технологічних змін). Альтернативний погляд структуралістів розглядає зростання як динамічний процес, в якому деякі галузі та фірми займають ведучі позиції, а інші залишаються позаду, як частина постійної трансформації виробничих структур. Цей процес у шмупетеранській інтерпретації включає в себе так зване “креативне руйнування”. Пояснення цього феномену, на думку П.Пребіша [19], лежить в площині того, що не всі галузі мають однакову здатність продукувати динамізм в економіці країни, поширювати технічний прогрес. Більше того, макроекономічні ефекти від діяльності окремих галузей виробництва можуть позначитись як на прискоренні процесів економічного зростання, так і спричинити перепони на його шляху, тим самим, у хіршманівській трактовці, сприяючи позитивним фазам чи порушенню рівноваги [20]. Таким чином, єдність цих поглядів стосується визнання динаміки виробничих структур як активної детермінанти економічного зростання.

Противагу між поглядами на економічне зростання з погляду адептів теорії «повітряної кульки» та «структурної динаміки» можна пояснити інтерпретацією наступної закономірності: тенденція зростання показника ВВП на душу населення супроводжується змінами в доходах різних галузей та міжнародною спеціалізацією. Згідно з поглядами теорії «повітряної кульки», ці структурні зміни є просто наслідком зростання ВВП на душу населення. В альтернативних теоріях успіх структурних змін є причиною економічного розвитку. Здатність постійно залучати нову динамічну діяльність, або інновації, є важливою детермінантою швидкого економічного зростання. З огляду на це, структурні трансформації не автоматичні і не безкоштовні, адже завжди необхідні чималі кошти на запровадження інновацій. Нездатність залучати економічні інновації, тобто покривати ці кошти, може перешкодити процесу розвитку. Крім того, успіх у відкритті нових галузей виробництва може супроводжуватися «руйнуванням» попередніх галузей. Саме це і пояснює позицію Й. Шмупетера про те, що «створення» завжди супроводжується «руйнацією».

3) Роль еластичного фактора постачань в процесі розвитку. У відкритих економіках це відображається у здатності залучати

міжнародний капітал і, за необхідності, робочу силу. Остання риса найбільш характерна для періоду після Першої Світової Війни, а також для періоду після Другої Світової Війни, коли через переміщення робочої сили з країн, що розвиваються, ці країни зазнали економічного спаду. Еластичний фактор постачань також показує, що попит також відіграє важливу роль в довгостроковому зростанні. Це – критичний елемент кейнсіанської теорії економічного зростання, який зазвичай ігнорувався в неокласичному аналізі зростання та в новітніх дослідженнях.

Без перебільшень, перерозподіл капіталу та робочої сили в динамічні галузі дуже важливий. Здатність інноваційних галузей залучати капітал та робочу силу, дійсно, виступають одним з найважливіших елементів їхньої здатності виступати двигунами зростання. Особливістю пре-капіталістичних країн була відсутність мобільної робочої сили, а також деякі обмеження на зміни земельної власності та використання землі. Механізми гарантування мобільності робочої сили сприяли розвитку сучасних капіталістичних країн та стали ключовими детермінантами інституційного розвитку, як показує економічна історія Латинської Америки у викладці Е. Карденас, Х.-А. Окампо і Р. Торп [21].

А. Льюїс зробив докладний огляд ролі еластичного фактору постачань в економічному розвитку. Калдоріанські зв'язки між зростанням та продуктивністю вказують, що недостатня зайнятість відіграє важливу роль в процесі зростання. Обидва погляди акцентують на тому, що економічне зростання значною мірою є результатом раціонального використання доступних ресурсів через перерозподіл робочої сили, економію масштабу та спеціалізацію, а також через повніше використання безробітних в деяких галузях виробництва, особливо в сільському господарстві. На переконання Т.Ф. Кріпса і Р.-Дж. Тарлінга, ці висновки демонструють зростання розвинутих країн навіть в золоті роки після Другої Світової Війни [22]. Ці висновки можна також застосувати до країн, що розвиваються. Дійсно, і класична, і сучасна теорії розвитку пояснюють, що швидке економічне зростання в країнах, що розвиваються, є наслідком перерозподілу робочої сили в більш продуктивні галузі. Таким чином, саме швидкий розвиток є результатом взаємодії між мобільністю робочої сили та економії масштабу.

4) Четвертий комплекс стилізованих фактів підкреслює залежність довгострокового зростання від траєкторії економіки [23]. Така залежність, на переконання В.Артура, І.Єрмольєва та І.Каньовські, відіграє особливу роль в економічному розвитку через динамічну економію масштабу, що пов'язана з тим, що можливість економічних суб'єктів значною мірою визначаються їхнім досвідом виробництва [24]. Економічна політика може впливати на структуру виробництва, а, отже, створювати порівняльні переваги. Цікавий історичний висновок, який можна згадати з огляду на це, показує, що успішному досвіду забезпечення зростання експорту в країнах, що розвиваються, зазвичай передувала політика імпортозаміщення. Це, в свою чергу, означає, що падіння виробництва може мати кумулятивні ефекти на зростання. В окресленому контексті дані взаємозв'язки розглядаються в літературі про голландську хворобу, зокрема, П. Кругманом та ван С. Віжбергенном, але вони також зачіпають проблематику довгострокового імпортозаміщення під час економічної лібералізації.

Несприятливі шоки, що впливають на короткострокові економічні показники, можуть мати кумулятивні довгострокові ефекти на економію масштабу, і довготривалі ефекти боргової кризи 1980-х рр. в Африці та Латинській Америці є найбільш характерним прикладом дієвості зазначеної тези. Короткостроковий успіх може так само породжувати довгострокове зростання, а, отже, довготривала рівновага може бути пов'язана з макроекономічними траєкторіями.

5) Спільна роль економічної політики у зростанні призводить до п'ятого комплексу стилізованих фактів, які можна розподілити, в свою чергу, на дві складові: факти, що пов'язані з макроекономічною політикою, та факти, що пов'язані зі структурними реформами. Перша група фактів описана в літературі про так звані макроекономічні “розриви” в авторстві Дж. Тейлора і змальовує руйнівні кумулятивні ефекти боргової та платіжної кризи на зростання, а також на внутрішні заощадження та фіскальні навантаження. Високий рівень інфляції (до 20%) може також негативно впливати на зростання, як це було зазначено в багатьох джерелах. Мінливість зростання та відносних цін (реальних відсоткових ставок та обмінних курсів) може зашкодити інвестуванню та довгостроковим макроекономічним показникам. Оскільки різні форми макроекономічної нестабільності не корельовані, одна з форм макроекономічної стабільності може бути забезпечена за рахунок нестабільності іншої. Отже, макроекономічна стабільність забезпечується не лише низькою інфляцією та незначним фіскальним дефіцитом, а й рівномірними бізнес-циклами, стабільністю відносних цін та дефіциту поточних рахунків. Втім, досвід Латинської Америки 80-90-их років красномовно свідчить, що повернення до стабільності - в термінах низької інфляції та низьких фіскальних дефіцитів - не завжди сприяє стійкому економічному зростанню. Загалом, стилізовані факти можна описати наступним чином: **макроекономічна нестабільність перешкоджає зростанню в будь-якій формі; макроекономічна стабільність є необхідною, але не єдиною умовою економічного зростання.**

З огляду на політику структурних реформ, велика увага приділялася ролі режиму торговельної політики в економічному зростанні, і, особливо, взаємодії економічної лібералізації та зростання. Спроба виявити взаємодію між лібералізацією торгівлі та економічним зростанням, і навіть між торговельним режимом та зростанням експорту, призвела до хибних висновків. Емпіричні дослідження В.Істерлі [25] показали, що політичні режими (а також і географічні фактори) не мають значного впливу на зростання, в той же час на зростання впливають інституційні фактори. Доповнюючи це твердження Д.Родрік наводить додатковий стилізований факт: хоча торговельна політика, приватний та державний сектори та політичні ініціативи відіграють важливу роль, не можна застосовувати одне правило до всіх країн в певний проміжок часу, або до однієї країни в різні проміжки часу, про що свідчить порівняльний аналіз розвитку [26]. Дійсно, успішний розвиток супроводжують різні політичні заходи, включаючи комплекси традиційних ініціатив та нетрадиційних інституційних особливостей. З цього слідує, що протекціонізм в інтерпретації одних має шанс на успіх, тоді як у виконанні інших – призводить до провальних економічних наслідків.

Висновки. Слід констатувати фундаментальні відмінності як в рівнях соціально-економічного і політичного розвитку країн, так і в ментальному забарвленні, що позначається не лише на системі цінностей індивідуумів, але й структурі споживання та схильності до заощаджень.

Це в значному ступеню сприяє реалізації трансформаційних процесів в національних економіках, що призводить до нової інтерпретації міжкраїної взаємодії відразу в кількох форматах:

- часткового співпадіння інтересів її учасників як наслідок значного компромісу (взаємодія типу країна-розвинена і країна-периферія);
- паралельної реалізації рівновеликих інтересів країн (взаємодія в межах інтеграційних угруповань);
- взаємопоглинання інтересів учасників (найчастіше як виклик пошуку рішення глобальних проблем – як тих, що пов'язані з розв'язанням викликів нестабільності, так і цілого комплексу соціально-економічних викликів, що постають перед людством);
- міжкраїнова взаємодія як наслідок функціонування різного роду міжнародних організацій, членство в яких накладає певні обмеження на формування неупередженої національної економічної політики.

Без перебільшень, рівень відкритості у світовій економіці у еру глобалізації, очевидно, стає вирішальним фактором. Втім, такі висновки, на нашу думку, є вкрай вигідними для індустріально-розвинених країн, які прагнуть і надалі просуватись технологічними сходами, маючи при цьому можливість пропонувати на зовнішніх ринках як свої конкурентоспроможні товари, так і продавати застарілі технології. В зв'язку з цим слід враховувати позитивний ефект, який здійснюють розміри країни на дохід за умови, що ступінь її відкритості знаходиться під контролем. Так, серед країн з подібним ступенем відкритості більш високий дохід на душу населення мають більш крупні країни. Іншими словами, як і пророкувала «нова» теорія росту, існує ефект масштабу.

Таким чином, маємо переконання, що маневрування у вимірі втрат та вирашів дедалі ускладнюється по мірі зростання як кількості, так і впливовості акторів залежності, формуючи новий каркас міжкраїнової взаємодії. Національні та глобальні виклики, що постають перед країнами, часом унеможливають використання інструментарію економічного впливу в тій мірі, в якій це виглядає

доречним з точки зору отримання країною короткострокових вигод.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Кравчук Н.Я. Дивергенція глобального розвитку: сучасна парадигма формування геофінансового простору / Наталія Кравчук. – К.: Знання, 2012. – 782 с.
2. Berry H. Is the world becoming smaller? Globalization and convergence across countries [Electronic resource] / H. Berry, Mauro F. Guillen, Arun S. Hundi. – Mode of access: http://siteresources.worldbank.org/INTRANETTRADE/Resources/Internal-Training/287823-1256848879189/6526508-1283456658475/Mauro_Guillen.pdf
3. Rostow W. The stages of economic growth [Electronic resource] / W. Rostow. – Mode of access: <http://vi.uh.edu/pages/buzzmat/WWR.pdf>
4. Steger Thomas M. On the Mechanics of Economic Convergence [Electronic resource] / Thomas M. Steger // German Economic Review. – 2006. – Vol. 7(3). – P. 317-337. – Mode of access: http://www.cer.ethz.ch/resec/people/tsteger/speed_of_convergence.pdf
5. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture / R. Robertson. – London: Sage Publications, 1992. – 224 p.
6. Frankel J. Estimating the effect of currency unions on trade and output. [Electronic resource] / J. Frankel, A. Rose. – Mode of access: <http://ideas.repec.org/p/nbr/nberwo/7857.html>
7. Хеллман Э. Загадки экономического роста / Э. Хеллман; [пер. с англ. А. Калинина; под ред. М. Ханаевой, Е. Синельниковой]. – М.: Изд. Института Гайдара, 2012. – 239 с.
8. Smith D.A. Structure and Dynamics of the Global Economy: Network Analysis of International Trade, 1965-1980 [Electronic resource] / D. Smith, Douglas R. White // Social Forces. – 1992. – Vol. 70. – P. 857-893. – Mode of access: <http://eclectic.ss.uci.edu/~drwhite/pw/GlobalEcon1992.pdf>
9. Chase-Dunn C. Rise and Demise: Comparing World-Systems [Electronic resource] / C.Chase-Dunn, T.-D. Hall // Boulder: Westview Press. - 1997. - Mode of access: http://abuss.narod.ru/Biblio/rise_demise149-199.htm.
10. Meyer J. World Society and the Nation-State [Electronic resource] / J. W. Meyer, J. Boli, G.M. Thomas, F. O. Ramirez // American Journal of Sociology. – 1997. – Vol. 103 (1). – P. 144-181. – Mode of access: http://www.sociology.uiowa.edu/nsfworkshop/JournalArticleResources/Meyer_World_Society_1997.pdf
11. Brown A.G. Free Trade Agreements and the Governance of the Global Trading System [Electronic resource] / A.G. Brown, R.M. Stern. – Mode of access: <http://ipc.umich.edu/working-papers/pdfs/ipc-113-brown-stern-free-trade-agreements-governance-global-trading-system.pdf>
12. Thursby J. Bilateral trade flows, the Lindner hypothesis and exchange risk / J. Thursby, M. Thursby // The Review of Economics and Statistics. – 1987. – Vol. 69. – P. 488-495.
13. Bayoumi T. Is regionalism simply a Diversion? Evidence from the Evolution of the EC and EFTA [Electronic resource] / T. Bayoumi, B. Eichengreen. – Mode of access: <http://ideas.repec.org/h/nbr/nberch/8599.html>
14. Leonardi R. Convergence, Cohesion, and Integration in the European Union / R. Leonardi. – New York: St. Martin's Press, 1995. – 298 p.
15. Soloaga I. Regionalism in the Nineties: What Effect on Trade? [Electronic resource] / I. Soloaga, L.A. Winters. – Mode of access: <http://ideas.repec.org/p/cpr/ceprdp/2183.html>
16. Fligstein N. Constructing markets and politics: An institutionalist account of European integration / N. Fligstein, Alec S. Sweet // American Journal of Sociology. – 2002. – Vol. 107. – No. 5. – P. 1206-1243.
17. Ros J. Divergence and growth collapses: Theory and empirical evidence / J. Ros // Beyond Reforms, Structural Dynamics and Macroeconomic Vulnerability / J.A. Ocampo. – Stanford: Stanford University Press4 World Bank Publications, 2005. – P. 211-232.
18. Maddison A. The World Economy: A Millennial Perspective, Development Centre Studies / A. Maddison. – Paris: OECD, 2001. – 384 p.
19. Prebisch R. The Economic Development of Latin America and Its Principal Problems [Electronic resource] / R. Prebisch. – Mode of access: <http://archivo.cepal.org/pdfs/cdPrebisch/002.pdf>
20. Bianchi A.M. Albert Hirschman in Latin America: Notes on Hirschman's Trilogy on Economic Development [Electronic resource] / A.M. Bianchi. – Mode of access: <http://www.anpec.org.br/encontro2004/artigos/A04A004.pdf>
21. Cárdenas E. The Export Age: the Latin American Economies in the Late Nineteenth and Early Twentieth Centuries / E. Cárdenas, J.A. Ocampo, R. Thorp // An economic history of twentieth-century Latin America. Basingstoke / E. Cárdenas, J.A. Ocampo, R. Thorp. – New York: Palgrave, 2000. – Vol. 1. – 344 p.
22. Cripps T.F. Growth in advanced capitalist economies: 1950-1970 / T.F. Cripps, R.J. Tarling. – Cambridge: Cambridge University Press, 1973. – 58 p.
23. Arthur W.B. Increasing returns and the new world of business / W.B. Arthur // Harvard Business Review. – 1996. – Vol. 74. – No. 4. – P. 100-109.
24. Arthur W.B. Path-dependent processes and the emergence of macrostructure / W. B. Arthur, Y.M. Ermoliev, Y.M. Kaniovski // European Journal of Operational Research. – 1987. – Vol. 30. – No. 3. – P. 294-303.
25. Easterly W. The Big Push deja-vu: A review of Jeffrey Sachs's "End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time" / W. Easterly // Journal of Economic Literature. – 2006. – Vol. 44. – No. 1. – P. 96-105.
26. Rodrik D. In Search of Prosperity: Analytical Narratives on Economic Growth / D. Rodrik. – Princeton, NJ: Princeton University Press, 2003. – 520 p.

УДК 38.53(479.24)

ОСНОВНЫЕ ПРИОРИТЕТЫ, ЦЕЛЬ И ЗАДАЧИ РАЗВИТИЯ НЕНЕФТЯНОГО СЕКТОРА В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Садыгов А., преподаватель Бакинского университета бизнеса (Азербайджан)

Садыгов А. Основные приоритеты, мета та завдання розвитку нафтового сектора в Азербайджанській Республіці.

У статті, автором відзначається подальше поглиблення початих в 2000-х роках проводяться в країні широкомасштабних реформ, відкривши тим самим сприятливі можливості для прискореного розвитку, що, в свою чергу, створило умови для підйому суспільства на більш високу ступінь соціально-економічного прогресу. В Азербайджані за ці роки був досягнутий великий прогрес в ефективному вирішенні соціальних проблем, система соціального захисту населення була перебудована відповідно до передових міжнародних стандартів.

Таким чином, пріоритетними напрямками повинні бути модернізація нафтогазового сектора і нафтохімічної промисловості, диверсифікація та розвиток нафтової промисловості, розширення можливостей використання альтернативних і поновлюваних джерел енергії, розвиток приватного сектора і посилення продовольчої безпеки, розширення і розвиток торгових і сервісних видів діяльності, удосконалення структури зовнішньої торгівлі та інвестицій.

Ключові слова: нафтової сектор, диверсифікація економіки, модернізація, політична стабільність, державне регулювання,